

Asia: Tekoäly ja tekijänoikeus: Vastuullinen tekoälyn kehittäminen ja käyttö

Viite: OKM:n lausuntopyynnön diaarinumero VN/7020/2024-OKM-103

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=f0d1c916-47a1-49e0-b6d9-13ae75c4d2d4>

Invalidiliitto kiittää opetus- ja kulttuuriministeriötä lausuntopyynnöstä koskien tekijänoikeusneuvoston asettamien pienryhmien loppuraporttia. Invalidiliitto ry. on fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen järjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten ihmisten mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on noin 23 000 henkilöjäsentä ja 138 jäsenyhdistystä.

Muita huomioita vastuullisen tekoälyn kehittämisestä ja käytöstä

Invalidiliitto kiinnittää opetus- ja kulttuuriministeriön huomiota tekoälyn kehittämiseen ja käyttöön fyysisesti vammaisten ja muuten toimintaesteisten ihmisten yhdenvertaisuuden kontekstissa. Tällä tarkoitetaan sitä, ettei tekoälyn käyttö sinänsä johda vamman takia syrjivään lopputulokseen ja sitä, että vammaisen ihminen voi käyttää vastuullisesti tekoälyä kuten muutkin ihmiset.

Tässä esimerkkejä, joista on havaittavissa, ettei tekoäly aina tunnista vammaisuuden erilaisia ilmenemismuotoja ja tuottaa sen vuoksi virheellisiä tai jopa vaarallisia ehdotuksia ja toimintamalleja. Auton tekoälyjärjestelmä saattaa tunnistaa jalankulkijan suoja tiellä, koska tämä kävelee, mutta vastaavasti pyörätuolinkäyttäjää ei tunnista. Tämä näkyy myös kuvien käytössä, esimerkiksi tekoäly oli luonut kuvaan yksikätiselle ihmiselle toisen käden. Taustalla on erityisesti puutteelliset tai yksipuoliset koulutusaineistot, josta data on sitten muodostunut. Tämän vuoksi tekoälyä koskevassa jatkotyössä on varmistettava vammaisten ja vammaisjärjestöjen osallistaminen, avustavien teknologioiden yhteensopivuus sekä vaikutusten arviointi todellisissa tekoälyn käyttötilanteissa.

Yhdenvertaisuudesta on säädetty sekä perustuslaissa ja yhdenvertaisuuslaissa. Ihmisiä ei saa kohdella eri tavoin ilman perusteltua syytä. Yhdenvertaisuuslain vastainen toiminta on puolestaan laissa kiellettyä syrjintää.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu järjesti keväällä 2026 yhteistyössä Euroopan neuvoston kanssa koulutuskurssin nimeltä "Tekoäly ja syrjinnän ehkäiseminen". Invalidiliiton edustaja osallistui kurssille. Erityisen mielenkiintoinen kysymys oli se, että miten esimerkiksi tekoälyn vastuullisessa käytössä voidaan toteuttaa asianmukaisia kohtuullisia mukautuksia vammaiselle ihmiselle vaikkapa palveluiden tarjoamisessa. Tekoäly ja yhdenvertaisuutta koskevat eri lainsäädännöt. Haasteena on edelleen se, miten nämä eri lakien velvollisuudet yhteensovitetään. Invalidiliitto katsoo, että syrjinnän vastainen lainsäädäntö, mukaan lukien yhdenvertaisuuden edistämisvelvollisuus ja riittävä tietoisuus sekä täytäntöönpano tulee varmistaa. Tämä voidaan saavuttaa

varmistamalla riittävä yhdenvertaisuusasiantuntemus (ml. julkisia hankintoja tekevät viranomaiset). Invalidiliitto huomauttaa myös standardoitujen yhdenvertaisuus- ja perusoikeusvaikutusten arviointikehysten käytöstä tekoälyjärjestelmien elinkaaren aikana. Tämä edellyttää myös vammaisten ihmisten ja vammaisjärjestöjen osallistamista niitä koskeviin toimielimiin ja työryhmiin.

Tekoäly perustuu tietyllä tavalla mallioppimiseen. Ongelmia on tiedossa, mikäli tietomassa, jota tekoäly käyttää, onkin virheellistä tai syrjivää. Yhdenvertaisuuslaki ei edellytä tahallisuutta vaan syrjintä on kiellettyä myös tosiasiallisten seurausten takia. Tämän takia on erityisen tärkeää, että koulutusta järjestetään, jotta tekoälyn kehittäjät ymmärtävät ja tunnistavat, mitä haasteita tekoälyn parissa voi esiintyä nimenomaan yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

YK:n vammaisyleissopimus on ratifioitu 10.6.2016 osaksi kansallista oikeusjärjestystämme. Yleissopimuksen artiklan 30 (Osallistuminen kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun) alakohdan 2. mukaan "sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet järjestääkseen vammaisille henkilöille mahdollisuuden kehittää ja käyttää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään paitsi omaksi hyödykseen myös yhteiskunnan rikastamiseksi."

Toiseksi yleissopimuksen 3. alakohdan nojalla" sopimuspuolet toteuttavat kansainvälisen oikeuden mukaisesti kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen, että teollis- ja tekijänoikeuksia suojaava lainsäädäntö ei kohtuuttomasti tai syrjivästi estä kulttuuriaineiston saatavuutta vammaisille henkilöille." Invalidiliitto muistuttaa, että vammaisen ihminen voi olla samanaikaisesti tekoälyä hyödyntävä käyttäjä, luovan työn tekijä, yrittäjä ja tekijänoikeuksien haltija. Siten teknisiä ratkaisuja tulee testata myös vammaisten ihmisten ja avustavien teknologioiden sekä apuvälineiden kanssa. Testauksen tulee kattaa aineistoon pääsy, työkalun käyttö ja lopputuloksen hyödyntäminen sekä agenttipohjaisessa tekoälytoiminnassa kokonaiset palvelupolut saavutettavuuden osalta.

Lopuksi Invalidiliitto toteaa kaksi asiaa. Ensinnäkin tekoälyn vastuullisessa käytössä on huomioitava syrjimättömyyden periaate. Toiseksi on luotava käytänteet, joilla vammaisen ihmisen oma toimijuus toteutuu digiarjessa yhteensopivasti. Tämä liittyy niin tekijän suojaan, kohtuullisiin korvauksiin, lain sallimaan käyttöön kuin saavutettavuuteenkin.

Helsingissä 23.09.2026

Invalidiliitto ry

Janne Juvakka
toimitusjohtaja

Laura Andersson
johtaja

Lisätietoja: Henrik Gustafsson, juristi, henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi